

סימן נז

ניתוח נפל למניעת הפלה בלידה הבאה

והקשה הנצי"ב בספרו העמק־שאלה (שאלתא קס"ז ס"ק י"ז): מדוע היה צריך להיות "ברור לו" שיחייחו, הרי גם ספק פיקוח נפש דוחה איסור? ותיירץ ששם לא מדובר בהצלת אדם חי הנמצא בסכנה, שם היה מדובר במת, ואין מצוה להחיות מתים מדין פיקוח נפש. יש כאן דין אחר, מוטב שיחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. ולשם כך לא די בספק, אלא יש צורך בוודאות. ושם זן הנצי"ב באריכות בסברת הבה"ג (הל' יום הכיפורים), שכתב שמוותר לחלל שבת על עובר. ולמרות שלדעתו עובר עדיין אינו "נפש", ואין מצוה להצילו מצד עצמו, מ"מ חלה עליו חובת הצלה, משום "חלל עליו שבת אחת...". וא"כ ק"ו הוא: אפילו לדעת הבה"ג, חסובר שמחללים שבת על עובר, אולם לא משום חובת הצלה אלא מדין "חלל עליו...". ק"ו הוא בנד"ד, יש לומר שמכיון שהילד שעתידי להיוולד עוד טרם נוצר כלל, אין עדיין מצות הצלה, ולכן היתר לבצע את הניתוח של הילד שמת עובר ילד שטרם נוצר. (וראה לקמן סי' קט"ז אות א').

מיהו במקום שברור שללא הניתוח לא יוכל הילד הבא להיוולד, יש מקום לדון, אולי יש להתיר לעבור עבירה קלה כדי לקיים מצוות הולדת ילד. וגם אם מדובר בהורים שקיימו כבר פריה ורבייה, מ"מ ודאי שיש מצוה בכל ילד נוסף שייולד. אולם זהו רק אם נניח שהניתוח הכרחי לשם כך, ובלעדיו לא ייוולד ילד נוסף; ורק אם נניח שהניתוח הוא איסור קל. וכידוע ניתוח מת, יש בו כמה וכמה איסורים. אולם כאן אי אפשר להגדיר את הצורך בניתוח כצורך כה ודאי. אלא שיש מקום לומר שבנד"ד, מאחר שהילד

ראשי פרקים

שאלה

- א. נתיחה משום פיקוח נפש עתידי
  - ב. האם ולד זה הוא נפל
  - ג. איסור נתיחת נפלים
- תשובה

שאלה *

אשה התקשתה בלידתה, ולבסוף ילדה ילד גוסס שמת כעבור כמה שעות. הרופאים מבקשים לעשות בילד בדיקה פתולוגית כדי לברר את סיבת המוות. לדעתם, ניתן ללמוד מגילוי סיבת המוות את הגורם להפלת ולד מת, וע"י כך אפשר יהיה למנוע לידת ילד מת בעתיד. האם הניתוח מותרת?

א. נתיחה משום פיקוח נפש עתידי

הנובי" (מהד"ת י"ד סי' ר"י) התיר נתיחת מת לצורך פיקוח נפש רק כאשר החולה נמצא לפנינו, ולא כאשר יש רק חשש בעלמא שמא יימצא עוד חולה כזה בעולם. והנה כאן סיבת הבדיקה נמצאת לפנינו, שהרי ראינו שהילד מת, ויש חשש שגם אחיו אולי ייוולד מת. אלא שאח זה טרם בא לעולם, ואין כאן פיקוח נפש של אדם הנמצא בסכנה. ומבחינה זו אין הצדקה לנתיחה. והנה אם נניח שאין חובת הצלה בעובר, יש ללמוד זאת מקל וחומר: ומה עובר אינו בחיוב הצלה, מי שלא נולד על אחת כמה וכמה!

ועיין תוס' (ב"מ ק"ד ע"ב ד"ה אמר):

תימה לר"י: היאך החיה (אליה) בנה של האלמנה, כיון שכהן היה, דכתיב (מלכים א', י"ז כ"א) "זיתמודד על הילד"? ויש לומר שהיה ברור לו שיחייחו. לכך היה מותר משום פיקוח נפש.

* תשרי תשל"ח.

לא מופיעות המילים "מדברי סופרים". אולם כפי שהראינו, מדבריו בהמשך (פ"ב הכ"א) עולה שלדעתו אין הוולד בחזקת נפל מן התורה.

והנה לשיטת הטור (אה"ע סי' קנ"ו) יש לומר שבנד"ד הוולד שנולד הוא בחזקת נפל. אך לשיטת הרמב"ם אי אפשר לומר כן. וא"כ לשיטת הטור יש מקום להקל בנתיחת הילד המת, אם נניח שניתוח נפל קל יותר; ואילו לשיטת הרמב"ם אין מקום להקל כלל בנתיחתו, שכן אינו נפל, אלא וולד בר קיימא.

ועיין בדברי בעל-המאור (לרי"ף שבת דף נ"ה ע"א ד"ה והא), שכתב שהלכה כאב"י שאמר בפיהק ומת דברי הכל נפל הוא; אבל אם מת מתוך חולי, דינו כמי שנפל מהגג או אכלו אר"י. והרמב"ן (מלחמות שם) חולק עליו ואומר שדין נפל אמור לא רק בפיהק אלא בכל חולי שחלה תוך ל', שאם מת ממנו, הרי הוא כפיהק ומת.

הרשב"א (שבת קל"ז ע"א ד"ה הא) והר"ן (לרי"ף שם, ד"ה גרסינו) עמדו על סוגיית הגמרא ביבמות (יבמות ל"ו ע"ב), שם נאמר:

איתמר: מת בתוך ל' ועמדה ונתקדשה - רבינא משמיה דרבא אמר: אם אשת ישראל ודיא - חולצת. ואם אשת כהן ודיא - אינה חולצת.

ומכאן שהוולד שמת בתוך ל' הוא בחזקת בר קיימא, כרבנן. ועפ"י זה נדחו דברי אב"י לגמרי. ואפילו בפיהק ומת סוברים רבנן שהוא בר קיימא. הרשב"א והר"ן לא מחלקים בין הסוגיות ואומרים שרבא ביבמות מדבר בחלה ומת, מפני שהם סוברים כרבנן, שחלה דינו כפיהק. ורק הרז"ה, הסובר שחלה שונה מפיהק, יכול להסביר שאין מחלוקת בין הסוגיות.

גם מדברי רש"י (מובא בתוס' יבמות שם ד"ה מת) משמע שאין מחלוקת בין הסוגיות, שכן עפ"י גירסתו בגמרא שם, רבא מדבר במת ביום שלושים עצמו, ולדעת רש"י יום שלושים שונה מהימים שלפניו. אך בעלי התוס' (שם) חולקים עליו, ולפי גירסתם אכן רבא חולק על אב"י, והלכה כרבא. וכן משמע מדברי הרמב"ם (הל' ייבום וחליצה פ"א ה"ה), שחילק בין חלה לבין אכלו

מת תוך כמה שעות, מעיקרא נפל היה. ובנפל יש מקום להקל בנתיחה, כפי שיבואר לקמן.

ב. האם ולד זה הוא נפל

בהגדרת "נפל" נאמר במסכת שבת (קל"ה ע"ב): תניא, רשב"ג אומר: כל ששהה ל' יום באדם - אינו נפל, שנאמר: "ופדיו מכן חדש תפדה"... הא לא שיה - ספיקא הוי.

בהמשך הסוגיא (שם קל"ו ע"א) מסיקה הגמרא שרבנן חולקים על רשב"ג. ועל כך נאמר שם:

אמר אב"י: נפל מן הגג או אכלו אר"י - דברי הכל זיי הוא. כי פליגי - שפיהק ומת: מר סבר (רבנן). זיי הוא; ומר סבר (רשב"ג). מת הוא (כלומר, ספק מת). אלא כשפיהק ומת - דברי הכל מת הוא. כי פליגי - בנפל מן הגג ואכלו אר"י: מר סבר (רשב"ג). מת הוא; ומר סבר (רבנן). זיי הוא.

וכתב הרמב"ם (הל' ייבום וחליצה פ"א ה"ה):

ואם מת בתוך השלושים... בין שמת מחולי. בין שנפל מן הגג או אכלו אר"י - הרי זה ספק נפל ספק בן קיימא; וצריכה חליצה מדברי סופרים, אבל לא חתיבם.

מבואר מדבריו שמהתורה הוא נחשב כחי; ורק מדרבנן אמו צריכה חליצה, שמא הוא נפל. וכן כתב בהמשך (פ"ב הכ"א), שאם הלכה ונתקדשה לאחר קודם חליצה - חולץ לה יבמה, ותשב עם בעלה. ואם נתקדשה לכהן, שהוא אסור בחלוצה - היבם אינו חולץ לה, שאין אוסרים על זה את אשתו מספק. ומשמע שמהתורה אינה צריכה חליצה, כי הילד שנולד הוא בחזקת בר קיימא, ואינו נפל כלל.

ובשו"ת רעק"א (ח"א סי' פ"ט ד"ה ובוזח) עמד על לשון הטור (אה"ע סי' קנ"ו) שלא כתב שחולצת "מדברי סופרים" אלא סתם "חולצת ולא מתייבמת". והגרעק"א דייק מדבריו שהיא צריכה חליצה מהתורה. שמאחר שהילד מת תוך שלושים יום, הרי הוא בחזקת נפל. אמנם במהדורת הרב פרנקל (הל' ייבום וחליצה פ"א ה"ה), בשינויי נוסחאות) הביא מכת"י רומי שגם ברמב"ם

ארי. ומשמע שרוב הראשונים חולקים על שיטת רש"י ובעל-המאור.

וא"כ לשיטת רש"י ובעל המאור בנד"ד גם רבנן מודים לרשב"ג שאינו בר קיימא אלא נפל. ואפילו לראשונים שחולקים עליהם, מ"מ יש לומר שבנד"ד, שהולד נולד כשהוא כבר גוסס, יתכן שכו"ע מודים דאיגלאי מילתא למפרע שנפל היה.

ובספר נשמת אברהם (י"ד סי' שמ"ט סעי' א' 4) כתב בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שבילד שנפטר תוך שלושים ללידתו, אפשר לצרף את הסברה שהוא ספק נפל ולהקל במקום צורך ולהתיר את נתיחתו כדי למנוע מאמו לידת נפלים נוספים. ונראה לומר בכוונתו שצירף את מחלוקות הראשונים הנ"ל כסניף לסברא שילד כזה הוא נפל, וניתוח נפל חמור פחות מניתוח של ולד בר-קיימא.

ג. איסור נתיחת נפלים

ואחרי שהנחנו שהמדובר בנפל, יש לעיין אם יש איסור נתיחה בנפלים. שאלה זו נידונה במאמרו של הרח"ג יהודה גרשוני שליט"א (ברקאי"ג ג' עמ' 45-53), שסיכם את השיטות השונות בענין קבורת נפלים:

ההגה"מ (הל' מילה פ"א אות י') כתב שאין מצוה לקבור נפלים. כפי שמשמע מכמה מקומות בש"ס, שנפלים היו מטילין לבור ולא קוברים אותם. וכן נפסק בשו"ע (או"ח סי' תקכ"ו סעי' י'), שאין קוברים נפלים ביו"ט. וע"כ הוא משום שאין מצוה בקבורתם.

אמנם לדעת המג"א (ס"ק כ') נפל חייב בקבורה. אך ערוה"ש (סעי' י"ז) סובר שמצוות קבורתו היא רק מדרבנן. ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קמ"ד) כתב שבנפל אין מצוות קבורה מצד כפרה, אך יש בו משום בזיון המת. והוא מסביר שלכן השלכתו לבור היא קבורתו, כי בכך נפתרת בעיית הביזיון. ולפי זה יש מקום לומר שנפל מת מותר בהנאה, כי אין בו אותו חיוב קבורה שממנו לומדים איסור הנאה מהמת. כי

מקור האיסור הוא במסכת ע"ז (כ"ט ע"ב) שלומדים "שם" "שם" בגזרה שווה: במרים נאמר "ותקבר שם מרים", ובעגלה ערופה נאמר "וערפו שם את העגלה בנחל". ובמקום שאין קבורה, אין ללמוד ממרים, שנאמר בה "ותקבר". אלא שהחתם סופר דחה ראיה זו, וכתב שאפשר ללמוד מ"ותמת שם" ולא מ"ותקבר שם". וא"כ גם במקום שאין מצוות קבורה יש איסור הנאה מן המת.

ובשו"ת בנין ציון (סי' קי"ג) חלק על המג"א, וכתב שנפל לא צריך קבורה. ובתשובה אחרת (סי' קי"ט) הסתפק אם מותר לשמור נפל בפורמלין לשם לימוד. וכתב שיש כאן שלוש מסקנות עיקריות:

א. נפל אינו חייב בקבורה.

ב. השאלה אם נפל אסור בהנאה תלויה בשאלה אם מת גוי אסור בהנאה (עי' משל"מ הל' אבל פי"ד הכ"א).

ג. נפל מטמא. ואסור להשהותו, כדי שלא לטמא כהנים.

זוהי תמצית סיכומו של הגר"י גרשוני. (ועי"ש, שהביא גם מהסדרי טהרה, אהלות פרק ט"ז, פ"ה דף רי"ח, והישועות יעקב, סי' תקט"ו, שפלפלו בהלכה זו).

תשובה

העולה מכל זה הוא שיש מקום להקל בניתוח של נפל. וזאת משום שיתכן שאינו חייב בקבורה, וכן יתכן שאינו אסור בהנאה.

ואפילו אם נאמר שנפל חייב בקבורה מדרבנן, הרי גם איסור הנאה הוא רק מדרבנן. ומכיון שיש צורך בנתיחה לשם קיום מצוות פריה ורביה, יש מקום להקל באיסור דרבנן לצורך קיום מצוה מדאורייתא. ובפרט שבנפל מצוי שהקלו באבילות דרבנן ופטרו מאבילות כי מחזיקים אותו כמת ממעי אמו (עי' שבת קל"ו ע"א; שו"ע יו"ד סי' שע"ד סעי' ח'). וא"כ יש לומר, שכמו שהקלו באבילות דרבנן, כך יתכן לומר שהקלו באיסור נתיחה, שהוא בנפל רק מדרבנן.